

Safnastefna

**á sviði þjóðminjavörslu
fyrir árin 2010-2014**

Þjóðminjasafn Íslands 2010

Þjóðminjasafn Íslands

September 2010

Ritstjóri: Anna Lísarúnarsdóttir
Ábyrgðarmaður: Margrét Hallgrímsdóttir
Ritnefnd: Rákel Halldórsdóttir, Ágústa Kristófersdóttir, Björn Pétursson,
Bryndís Sverrisdóttir, Elfa Hlín Pétursdóttir, Guðný Gerður
Gunnarsdóttir, Haraldur Egilsson, Jón Sigurpálsson, Lilja
Árnadóttir, Lýður Pálsson, Nathalie Jacqueminet, Sigrún Ásta
Jónsdóttir

Umbrot og
textavinnsla: Þjóðminjasafn Íslands og safnaráð

© 2010 Þjóðminjasafn Íslands

Efnisyfirlit

Formáli.....	4
1. Inngangur.....	5
2. Grundvöllur safnastarfs.....	10
3. Söfnun.....	15
4. Skráning.....	17
5. Varðveisla.....	18
6. Rannsóknir.....	19
7. Miðlun.....	20
8. Samvinna.....	22
9. Lokaorð.....	23
10. Heimildir.....	24
11. Viðaukar.....	25

Formáli

Árið 2000 fól menntamálaráðherra þjóðminjaverði að hafa forystu um mótun stefnu í minja- og safnamálum og kom *Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu 2003-2008* út árið 2003. Ný safnalög tóku gildi 2001 og starfsemi safna hefur þróast í nýju lagaumhverfi frá þeim tíma. Starf og frumkvæði safna um land allt samfara uppbyggingu höfuðsafnsins, Þjóðminjasafns Íslands, ásamt tilkomu safnaráðs og safnastefnunnar eru allt þættir sem stuðlað hafa að góðum árangri í faglegu starfi safna um allt land.

Ný safnastefna byggir á *Safnastefnu á sviði þjóðminjavörslu 2003-2008* og þeirri reynslu sem fengist hefur á þessu tímabili og tekur mið af því sem áunnist hefur. Ljóst er að á sviði safnastarfs eru fjölmörg tækifæri til uppbyggingar, samfélaginu til góðs. Brýnt er að efla samvinnu safna og stefna að því að sameina söfn og safnatengda starfsemi þar sem það á við. Einnig er mikilvægt að efla samvinnu við tengda aðila, svo sem á sviði menntunar og ferðaþjónustu. Þannig má styrkja faglega þætti safnastarfs og samhengi starfseminnar þannig að grunnþættirnir, varðveisla, rannsóknir og miðlun, styrki hver annan.

Mikilvægt er að fjárveitingum verði úthlutað samkvæmt vandaðri og faglegri forgangsörðun. Nauðsynlegt er að efla faglega sjóði, í þessu tilviki safna-sjóð, á kostnað beinna framlaga frá fjárlaganefnd (sjá skýrslu Ríkisendurskoðunar, *Íslensk muna og minjasöfn. Meðferð og nýting á ríkisfé*. Skýrsla til Alþingis. 2009). Þannig verði áherslur safnastefnunnar og safnalaga lagðar til grundvallar úthlutun á fjármagni frá opinberum aðilum. Safnaráð á að vera sá vettvangur þar sem faglegt mat fer fram. Það býr yfir þekkingu og yfirsýn yfir starfsemi safnanna. Því er jafnframt beint til sveitarfélaga að standa að

rekstri safna í samræmi við auknar kröfur, sameina söfn og styrkja faglegt starf.

Safnastefna 2010-2014 byggir á gildandi safnalögum nr. 106/2001 og þjóðminjalögum nr. 107/2001, en með það í huga að verið er að endurskoða þau. Er það von mín og trú að sú endurskoðun miði að því að styrkja þá þætti sem hér er lögð áhersla á. *Safnastefna 2010-2014* er gefin út rafrænt á vefsíðu Þjóðminjasafns Íslands, www.thjodminjasafn.is, og á vefsíðu safnaráðs, www.safnarad.is. Á tímabilinu frá nóvember 2009 til febrúar 2010 var efnt til samráðsfunda í Þjóðminjasafni Íslands og í hverjum landsfjórðungi með safnmönnum, þar sem farið var yfir drög að stefnunni. Í kjölfarið var skipuð ritnefnd sem vann úr athugasemdum og vann að lokaútgáfu.

Frá því að *Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu 2003-2008* kom út hefur mikið áunnist á sviði safnastarfs á Íslandi. Á það við um alla þætti faglegs safnastarfs, s.s. stefnumörkun og sérhæfingu safna, skráningu í Sarp, skilyrði til varðveislu, rannsóknir og leiðir til miðlunar. Áframhaldandi uppbygging þarf að hafa faglegt starf og samvinnu í víðum skilningi að leiðarljósi. Markmiðið á að vera að fækka, en styrkja söfnin og þannig má sjá fyrir sér að safnastarf eflist á tímum aðhalds. Vandað og faglegt safnastarf er styrkur fyrir samfélagið þar sem lagður er grunnur að öfluggu menningarstarfi. Safnastefnu á sviði þjóðminjavörslu er ætlað að vera vegvísir á þessari leið.

Reykjavík september 2010,

Margrét Hallgrímsdóttir,

þjóðminjavörður

1. Inngangur

Söfn¹ eru mennta- og þjónustustofnanir sem hafa það hlutverk að varðveita menningararf þjóðarinnar og tryggja að almenningur geti notið hans. Á síðustu áratugum hefur starfsemi safna tekið miklum breytingum. Hún er orðin fjölbreyttari í takt við nýjar kröfur og væntingar samfélagsins. Frumherjar á þessu sviði eiga þakkir skildar fyrir mikið brautryðjendastarf, þeir hafa safnað miklum verðmætum sem verður að hlúa að með virðingu.

Safnastefnunni er ætlað að vísa starfsmönnum og eigendum veginn og hvetja til faglegs starfs á söfnum. Safnastefnan skiptist í sjö kafla og er í hverjum fyrir sig gerð grein fyrir markmiðum og helstu leiðum að þeim. Kaflaskiptingin byggir á fimm meginhlutverkum safna: söfnun, skráningu, varðveislu, rannsóknum og miðlun. En auk þess er fjallað um grundvöll safnastarfs og samvinnu. Mikilvægt er að menningarminjasöfnin í landinu taki virkan þátt í að vinna að þessum markmiðum í starfi sínu.

Árangur síðustu ára

Góður árangur hefur náðst á sviði safnastarfs á liðnum árum. Söfnin í landinu hafa unnið markvisst að því að styrkja starfsemi sína, bæði að eigin frumkvæði, undir leiðsögn safnaráðs, og einnig hefur *Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu 2003-2008* gegnt mikilvægu hlutverki.

Núgildandi lög um safnastarf voru sett árið 2001. Samkvæmt þeim starfar safnaráð sem gegnir mikilvægu

hlutverki samkvæmt lögnum og hefur með starfi sínu stuðlað að framförum í faglegum áherslum safnastarfs. Það vinnur að uppbyggingu safnastarfs í landinu (sjá nánar í viðauka) og er samráðsvettvangur safna. Til dæmis gaf safnaráð út stefnu um menntunarhlutverk safna árið 2006, sem unnin var með víðtæku samráði safna um allt land. Aukið samstarf stuðlar að eflingu á faglegu starfi safna, auknum rannsóknum og miðlun þekkingar á þessu sviði.

Skrifstofa safnaráðs hefur safnað kerfisbundið upplýsingum um safnastarf á Íslandi. Upplýsingar um söfn í landinu eru nú á vefsíðunni www.safnarad.is, þar sem söfnin sjálf skrá og viðhalda sínum upplýsingum.

Söfn á einstökum svæðum hafa haft samvinnu um markaðs- og kynningarmál og staðið sameiginlega að útgáfu bæklinga. Safnaklasar hafa verið stofnaðir, t.a.m. á Suðurlandi, í Eyjafirði og í Norðurþingi, og hafa þeir m.a. unnið að kynningarmálum, fræðslu og sameiginlegum viðburðum.

Árið 2008 hófst samstarfsverkefni í samtímasöfnun undir forystu Þjóðminjasafns Íslands og verða niðurstöður þess kynntar með farandssýningu árið 2011.

Faglegt starf safna hefur styrkst og starf safna er orðið markvissara, þó enn sé mikið óunnið á mörgum sviðum. Farnar hafa verið nýjar leiðir í samvinnu safna innan hvers svæðis og innan fagsviða.

Nýr og afar mikilvægur áfangi á sviði safnastarfs hefur náðst með þróun og útgáfu Sarps 3.0, sem verður veflægur.

Möguleikar til menntunar hafa aukist. Sem dæmi má nefna að Háskóli Íslands hefur frá árinu 2004 boðið upp á nám í safnafræði sem aukagrein til BA-prófs og frá 2009 sem rannsóknarnám til MA-prófs. Þá hefur FÍSOS staðið fyrir endurmenntunarnámskeiðum og Farskóli safnmanna hefur eflst ár frá ári.

¹ Í 4. gr. safnalaga nr. 106/2001 er safn skilgreint þannig: „Safn er samkvæmt lögum þessum stofnun, opin almenningi, sem hefur það hlutverk að safna heimildum um manninn, sögu hans, umhverfi og náttúru landsins, standa vörð um þær, rannsaka, miðla upplýsingum og hafa þær til sýnis svo að þær megi nýtast til rannsókna, fræðslu og skemmtunar.“

Um hlutverk safna

Söfn eru ein af grunnstoðum samfélagsins. Þau taka þátt í að framfylgja markmiðum lýðræðis í samfélaginu með því að tryggja aðgengi að heimildum um uppruna og þróun mannlífs í landinu. Það er hlutverk safna að miðla upplýsingum um sögu og menningu til almennings. Þau eru jafnframt hluti hins óformlega menntakerfis samfélagsins.

Grunnhlutverk safna er að safna heimildum, frumgögnum, gripum sem og upplýsingum um þá, varðveita þessi gögn, skrá þau, rannsaka og miðla fróðleik til almennings. Faglegt safnastarf byggir á öllum þessum þáttum sem tengjast og mynda heildarsamhengi. Mikilvægt er að þróun og uppbygging safna byggji á öllum grunnþáttum safnastarfs og stefni að því að styrkja hið faglega samhengi þeirra. Hvert safn ber faglega ábyrgð á sínum safnkosti og meðferð hans. Því er afar mikilvægt að fagaðilar taki þátt í stefnumótun um málefni safna og framkvæmd hennar.

Hugtök - afmörkun

Samkvæmt gildandi safnalögum ber höfuðsöfnum að stuðla að samræmdri safnastefnu á sínu sviði. Þjóðminjasafn Íslands er samkvæmt 5. gr. safnalaga nr. 106/2001 höfuðsafn á sviði þjóðminjavörslu og ber að vera öðrum menningarminjasöfnum til fyrirmyndar og ráðgjafar. Samkvæmt málvenju og hefð eru þau nefnd minjasöfn og skiptast í byggða- og sérsöfn. Þjóðminjasafn Íslands og minjasöfnin eru hluti minjavörslunnar, ásamt Fornleifavernd ríkisins og Húsafríðunarnefnd ríkisins, og gegna þau opinberum skyldum í minjavernd.

Safnalög nr. 106/2001 gilda um öll söfn landsins. Samkvæmt 2. gr. þeirra nær hugtakið minjasafn bæði til menningar- og náttúruminjasafna. Menningarminjasafn hefur víðtækt hlutverk samkvæmt lögum og í samræmi við siðareglur safna. Þótt starfsemin sé mismunandi eftir viðfangsefnum og söfnunarflokkum eru rekstur og

stjórnun, söfnun, skráning, rannsóknir, miðlun og varðveisla þeim öllum sameiginleg.

Safn, setur, sýning

Söfn á Íslandi eru af margvíslegum toga. Þau geta verið sérsöfn um ákveðinn málaflokk, eins og Síldarminjasafnið á Siglufirði, Heimilisíðnaðarsafnið á Blönduósi og ljósmyndasöfnin. Einnig eru fjölmörg byggða- og minjasöfn sem skilgreina starfsemi sína út frá starfssvæði fyrst og fremst. Eignarhald og rekstrarform safna er mismunandi. Mörg eru í eigu sveitarfélaga, eins eða fleiri, en sum eru sjálfseignarstofnanir. Eigendur safna skipa fulltrúa í stjórnir safnanna. Þegar um er að ræða söfn í eigu sveitarfélaga er þessari ábyrgð oft bætt inn á verksvið stærri nefnda, s.s. menninganefnda sveitarfélaganna.

Gerður er greinarmunur á safni, setri og sýningu.

Söfn eru mennta- og þjónustustofnanir sem hafa mikilvægu hlutverki að gegna í samfélaginu hvað varðar meðhöndlun, varðveislu og miðlun þekkingar um menningararfinn. Lögbundið hlutverk þeirra er að safna, varðveita, skrásetja, rannsaka og miðla menningararfinum. Söfn eru mikilvæg undirstaða starfs ýmissa annarra stofnana sem fjalla um menningararf, s.s. skóla, fræðimanna, fræðasetra, ferðaþjónustuaðila, listamanna og hönnuða. Söfn geta verið vettvangur samfélagsumræðu og látið til sín taka á því sviði.

Setur hafa ekki lögbundið hlutverk. Starfsemi þeirra er á sviði rannsókna og miðlunar. Yfirleitt bjóða þau upp á sýningar sem tengjast viðfangsefnum þeirra.

Sýning sinnir miðlun þekkingar, m.a. um menningararf, menningu og samfélag, og getur verið sjálfstæð rekstrar-eining.

Markviss uppbygging

Mikilvægt er að treysta tengsl yfirvalda og almennings við söfnin sem búa yfir

dýrmætri þekkingu á meðhöndlun, varðveislu og miðlun menningararfs. Söfn verði þannig eðlilegur valkostur þegar leitað er eftir ráðgjöf og samvinnu um uppbyggingu nýrra stofnana á sviði miðlunar menningararfsins.

Áherslur og stefnumörkun ríkisvaldsins á sviði safnamála byggir að verulegu leyti á því hvernig fjármunum er deilt út frá ríkinu. Til að unnt sé að framfylgja stefnu þarf fjármagn. Þá verður til fjárhagslegur hvati fyrir söfnin að fylgja

opinberri stefnu og stefna ríkisins þar með líklegri til að ná árangri.

Efla þarf opinbera sjóði sem úthluta fjármagni til safnastarfs og þjóðminjavörslu, s.s. safnasjóð og húsafriðunarsjóð. Það er afar mikilvægt að opinberu fjármagni til safnastarfs verði beint í gegnum safnasjóð. Fjármagni til safnastarfs þarf að ráðstafa á markvissan hátt til að það nýtist sem best og skipuleg og fagleg uppbygging safnastarfs sé tryggð til framtíðar.

Markmið

Grundvöllur safnastarfs

Samfélagslegt hlutverk safna verði í fyrirrúmi

Opinberar fjárveitingar til safnastarfs verði byggðar á faglegum grunni

Metnaðarfull uppbygging og árangursríkt safnastarf

Öflugt höfuðsafn á sviði þjóðminjavörslu á landsvísu

Söfnun

Lögð verði áhersla á samvinnu safna við söfnun, skipulag hennar og þróun

Skráning

Sarpur – sameiginlegur rafrænn gagnagrunnur á landsvísu með vefgátt fyrir almenning

Varðveisla

Öryggi safnkosts verði tryggt til framtíðar

Rannsóknir

Rannsóknarstarf safna verði eflt

Miðlun

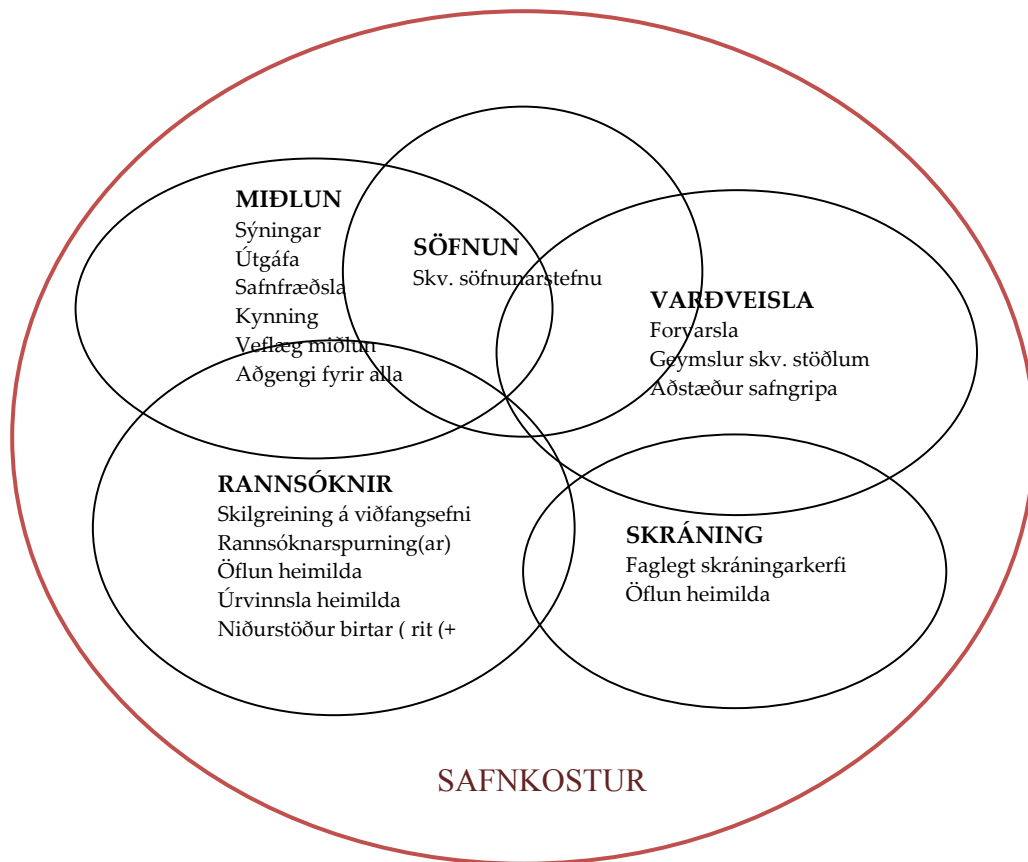
Vönduð miðlun og fræðsla með aðgengi fyrir alla að leiðarljósi

Samvinna

Samvinna safna við ferðaþjónustuaðila, menntastofnanir og fræðasetur verði efld

Í köflunum sem fylgja hér á eftir verður hvert markmið tekið fyrir sig og skilgreindar leiðir að því.

ÓRJÚFANLEGT SAMHENGI FAGLEGS SAFNASTARFS

2. Grundvöllur safnastarfs

Markmið

Samfélagslegt hlutverk safna verði í fyrirrúmi

Leiðir

- **Hlutverk samkvæmt lögum**

Í nútíðandi lagaumhverfi eru það safna- og þjóðminjalög sem kveða á um hlutverk safna. Um minjasöfn er sérstaklega fjallað í þjóðminjalögum. Í 5. gr. þjóðminjalaga nr. 107/2001 er hlutverk Þjóðminjasafns Íslands og minjasafna skilgreint þannig: „Að safna, skrásetja, varðveita, forverja og rannsaka minjar, svo sem forngrípi, kirkjugrípi, listmuni, nytjahluti, svo og myndir, hljóðritanir og skráðar heimildir um þjóðhætti og kynna þær almenningsi, innanlands og utan.“ Í sömu grein segir að byggðasöfnunum beri að leggja áherslu á söfnun og sýningu muna sem telja má einkennandi eða hafa sögulegt gildi fyrir viðkomandi byggðarlag eða landsfjórðung.

Með því að stofna safn er verið að takast á hendur varðveislu heimilda og grípa til framtíðar í þágu samfélagsins. Almenningsur á að geta gengið að þessum heimildum vísun. Eigendur safna þurfa að gera sér grein fyrir hlutverki sínu og þeirri langtíma-skuldbindingu sem felst í safnastarfi. Þeim ber að búa þannig að söfnum að þau geti uppfyllt lögbundið hlutverk sitt og farið eftir gildandi safnastefnu. Telji eigendur sér ekki fært að halda starfsemi safnsins gangandi er mikilvægt að

farið sé eftir stofnskrá við ráðstöfun safnkosts.

- **Þjónusta safna**

Minjasöfn eru þjónustustofnanir sem gegna mikilvægu hlutverki við að efla vitund um fortíðina og menninguna í samhengi við samtímann. Með því að veita aðgengi að heimildum um fortíðina gefa þau safngestum tækifæri til að sækja sér þekkingu á eigin forsendum. Aðgengi að upplýsingum um safnkost minjasafna er lýðræðismál.

Mikilvægt er að eigendur og starfsmenn safna hlusti á hugmyndir heimamanna um söfnunarstefnu, sýningarefni og nálgun, með það að leiðarljósi að nýta sem best þá þekkingu sem söfnin búa yfir en stuðla um leið að að nýsköpun. Söfn verði þannig farvegur fyrir nýjar hugmyndir að sýningum, söfnun og rannsóknum í stað þess að stofnað sé til nýrra rekstrareininga.

- **Vinafélög og sjálfboðaliðar**

Víða hafa verið stofnuð hollvinafélög safna og hafa þau unnið ótullega að því að efla safnastarfið. Söfnin eru hvött til þess að hlúa að slíku frumkvæði frá samfélaginu og gefa vinafélögum og hollvinasamtökum kost á að taka þátt í uppbyggingu safnastarfsins. Sjálfsagt er að efla jafnframt sjálfboðastarf innan safna eftir því sem við á, en störf sjálfboðaliða þjóna bæði stofnuninni sjálfri og þeim sem býður sig fram. Vinna með sjálfboðaliðum eflir tengingu safnsins við samfélagið/áhugahópa og opnar möguleika á gagnkvæmum skiptum á þekkingu og styður þar með við menntunarhlutverk safnanna.

Markmið

Opinberar fjárveitingar til safnastarfs verði byggðar á faglegum grunni

Leiðir

- **Safnasjóður verði eflur**

Unnið verði að því í samstarfi ríkisvaldsins og safnmanna að opinberar fjárveitingar til reksturs safna verði fyrst og fremst veittar eftir faglega umfjöllun safnasjóðs.

Fjárveitingarvaldið taki tillit til athugasemda Ríkisendurskoðunar (2009) þar sem bent er á mikilvægi þess að ákvarðanir um fjárveitingar ríkisins til safnastarfs byggji á skýrri stefnu, faglegum grunni og hafi langtíma-hagsmuni samfélagsins að leiðarljósi. Samhengi milli fjárveitinga og stefnu þarf að vera skýrt.

- **Markviss uppbygging safnastarfs**

Menningarsamningar Mennta- og menningarmálaráðuneytisins hafa víða verið gerðir milli ríkis og sveitarfélaga sem miða að því að efla menningarstarf á viðkomandi landsvæðum. Þessir samningar þurfa að byggja á skýrri stefnu og kveða á um auknar skyldur sveitarfélaganna sem fjármagnið þiggja. Hvatt er til þess að ákveðnu hlutfalli styrkjanna verði varið til uppbyggingar menningarstofnana sem þegar eru starfandi í viðkomandi sveitarfélögum. Þá verði ákveðnu hlutfalli varið til nýsköpunar og grasrótastarfs á menningarsviði, gjarnan í samstarfi við menningarstofnanir sem fyrir eru á svæðinu. Þetta stuðlar að stöðugleika og framþróun menningarstofnana á hverju svæði og skapar faglegan vettvang fyrir nýjar hugmyndir.

Markmið

Metnaðarfull uppbygging og árangursríkt safnastarf

Leiðir

- **Samhengi safnastarfs verði leiðarljós.**

Faglegt safnastarf felur í sér ólíka þætti sem tengjast á margvíslegan hátt. Söfnun, skráning, varðveisla, rannsóknir og miðlun þurfa að fara fram í innbyrðis samhengi með safnkostinn í fyrirrúmi. Miðlun getur ekki átt sér stað nema í samhengi við safnkostinn, vönduð skráning er undirstaða rannsókna, sem eru grundvöllur miðlunar. Rannsóknir eru nátengdar skráningu og miðlun sem þurfa að taka mið af varðveislunni. Þá þarf að huga að varðveislunni á öllum sviðum, á safngripum, skráningargögnum, sem og niðurstöðum rannsókna. Stefnumótun og starfsemi innan safna þarf að taka mið af þessum margþætta samhengi.

- **Mannauður – menntun – endurmenntun**

Söfn veiti starfsfólki tækifæri til uppbyggingar og þróunar í starfi.

Safnmenn eru hvattir til að afla sér menntunar sem nýtist í starfi. Það hefur jákvæð áhrif á framvindu og þróun safnastarfs (sjá nánar í viðauka). Eigendur og stjórnendur safnanna eru hvattir til að veita starfsmönnum svigrúm til að sækja sér endurmenntun, s.s. nám í fræðum tengdu safnastarfinu.

- **Varðveisla þekkingar**

Sú reynsla og þekking sem skapast í safnastarfinu eru verðmæti sem mikilvægt er að varðveita. Tryggja þarf að reynsluforðinn aukist með hverri kynslóð og verði ávallt aðgengilegur, til dæmis með ítarskráningum gripa, geymsluskrám (hilluskrám), rannsóknarniðurstöðum, skýrslum og

samantektum um verkefni og miðlun þeirra. Það er mikilvægt að starfsmenn og eigendur safna tryggja samfelld, faglegt starf svo að mikilvæg þekking glatist ekki.

- **Sjálfsmat**

Til þess að bæta árangur safnastarfs er nauðsynlegt að meta hvernig safnið rækir hlutverk sitt og nær til safngesta. Reglulegar kannanir eru tæki sem söfnin geta nýtt sér í þessum tilgangi og gæti safnaráð verið vettvangur samstarfs um slíkt.²

- **Safnastefna**

Skv. safnalögum skal hvert safn móta sér stefnu til fjögurra ára og hafa *Safnastefnu á sviði þjóðminjavörslu* til hliðsjónar við endurskoðun. Einnig væri gagnlegt að hvert svæði ynni sameiginlega að mótun stefnu um safnastarf á svæðinu.

- **Auknar gæðakröfur**

Efla þarf markvisst gæðakröfur um starfsemi safna sem forsendu þess að þau fái rekstrarstyrk úr safnasjóði. Meðal skilyrða safnaráðs sem fylgja þarf vel eftir eru t.d.: Að safn uppfylli ákvæði gildandi safnalaga um faglegt safnastarf, starfi í samræmi við settar reglur, s.s. alþjóðlegar samþykktir og siðareglur safna, hafi menntaðan og/eða sérhæfðan starfsmann sem sinni grunnatriðum safnastarfsins, að safnið sé aðgengilegt og opið almenningsi, að það hafi fjárhagslegan starfsgrundvöll, að það ráði yfir viðunandi geymslum og að öryggismál séu í lagi.

² Safnaráð leiðir gerð sameiginlegrar könnunar sem tekin var í notkun sumarið 2010 og mun geta gefið mikilvægar samanburðarhæfar upplýsingar um söfnin í landinu.

- **Hlutverk safna innan ferðaþjónustu**

Menningarferðaþjónusta gegnir veigamiklu hlutverki í miðlun þekkingar um menningararf. Treysta þarf tengsl safna-

starfsemi við aðra ferðaþjónustu í landinu. Slík samvinna sé þó ætíð á forsendum faglegs safnastarfs.

Markmið

Öflugt höfuðsafn á sviði Þjóðminjavörslu á landsvísu

Leiðir

- **Fyrirmynd annarra**

Þjóðminjasafn Íslands, sem höfuðsafn á sviði þjóðminjavörslu, ræki hlutverk sitt sem fyrirmynd annarra safna um fagleg vinnubrögð við öflun upplýsinga og skráningu, fullnægjandi varðveislu-skilyrði og miðlun hvers konar.

- **Fræðsla**

Þjóðminjasafn Íslands styðji við fræðslu og endurmenntun safnmanna, s.s. með fyrirlestur, útgáfu og miðlunarstarfi almennt. Einnig hefur safnið forgöngu um mótun *Safnastefnu á sviði þjóðminjavörslu* og fylgir henni eftir í samstarfi við safnaráð.

- **Samstarf**

Þjóðminjasafn Íslands leiði samstarfsverkefni sem miði að því að styrkja þjóðminjavörsluna og efla færni á ýmsum sérsviðum.

- **Ráðgjöf**

Söfnin hafi aðgang að faglegri ráðgjöf sérfræðinga Þjóðminjasafns Íslands í samræmi við lögbundið hlutverk þess eins og svigrúm er til hverju sinni. Þjóðminjasafnið leitist einnig við að vísa söfnunum á frekari sérfræðipækkingu, þar sem hana er að finna.

- **Þjónusta**

Þjóðminjasafn Íslands leitast við að veita minjasöfnum þjónustu eins og svigrúm er til hverju sinni. Í bóka- og heimildasafni Þjóðminjasafnsins er veittur aðgangur að heimildum, og þar er jafnframt aðgengi fyrir almenning að Sarpi. Þá hefur safnið leitast við að vera minjasöfnum til aðstoðar við úrlausn erfiðra mála og sendir viðbragðshóp á vettvang ef aðstæður krefjast (t.d. eftir eldsvoða, vatnsleka eða jarðskjálfta).

Þjóðminjasafnið veitir einnig ýmsa þjónustu gegn gjaldi, s.s. eftirtökur ljósmynda og forvörslu. Safnið lánar einnig öðrum söfnum safngripi úr safnkostinum í samræmi við útlánareglur Þjóðminjasafnsins. Einnig er lögð áhersla á að afhenda gripi til langtíma-varðveislu þegar það á við og leggur safnið þannig sitt af mörkum til að koma á skilvirkari verkaskiptingu.

3. Söfnun

Markmið

Lögð verði áhersla á samvinnu safna við söfnun, skipulag hennar og þróun

Leiðir

- **Skilgreining/endurskoðun söfnunarstefnu**

Söfnunarstefna er aðferð við söfnun gripa, myndefnis og heimilda. Hún kveður á um m.a. hvernig staðið er að vali og söfnun gripa (muna og ljós-mynda) og skriflegra, munnlegra og annarra upplýsinga. Þetta er fyrsti verkþáttur rannsókn- og varðveislustarfs á söfnum og mótar aðra þætti safnastarfsins. Hvert safn mótar söfnunarstefnu í samræmi við hlutverk sitt og safnar af virðingu og tillitssemi við hlutadeigandi aðila. Til að ná settum markmiðum þarf að beita aðferðafræði sem byggir á starfsvettvangi minjasafna. Tilgreina þarf söfnunarsvið safnsins, söfnunartímabil og söfnunarsvæði. Skv. lögum ber byggðasöfnum að taka mið af sögu síns starfssvæðis, en jafnframt gilda ákveðin viðmið innan tiltekinna söfnunarflokka sem endurspeglar sérhæfingu safna. Söfnunarstefna er mótuð í samræmi við siðareglur ICOM og ber að endurskoða hana reglulega.

- **Miðlun söfnunarstefnu**

Hvert safn geri söfnunarstefnu sína aðgengilega, sbr. grein 2.1 í siðareglum ICOM, t.d. með því að birta hana á vef safnsins. Söfnunarstefna getur haft áhrif á samvinnu og verkaskiptingu safnanna og þar með skipulag þeirra. Bætt aðgengi að þessum upplýsingum getur auðveldað leit að samstarfsaðilum. Þá er einnig gagnlegt að þessar upplýsingar séu aðgengilegar samfélaginu, sem

tekur þátt í ferlinu með því að bjóða söfnum gripi.

- **Samráð/samstarf**

Söfnin hafa beitt ýmsum aðferðum við söfnun og hefur oft verið um þarft þjörgunarstarf að ræða. Búast má við að víða sé í gangi tvíverknaður en ýmsum sviðum hafi ekki verið sinnt. Með skráningu safnanna í upplýsingakerfið Sarp munu skapast forsendur til að öðlast yfirsýn yfir safnkost menningarminjasafna.

Samráð um söfnun, t.d. innan ákveðinna fagsviða eða landssvæða, getur stuðlað að markvissari söfnun. Söfn leitist við að sérhæfa sig í samræmi við umhverfi sitt og hlutverk og geti þannig skipt með sér verkum þegar við á. Lagt er til að söfn hafi samráð um söfnunarstefnu með það að markmiði að engin af meginsviðum menningararfs þjóðarinnar séu vanrækt.

Þjóðminjasafnið hafi frumkvæði að því að skilgreina þau svið söfnunar sem mikilvægast er að söfnin í landinu sinni. Samhliða verði unnið að mótun verklagsreglna um grisjun fyrir söfnin í landinu. Söfnin geta þá haft þessar skilgreiningar til hliðsjónar við mótun söfnunarstefnu og þróun verkefna. Hvatt er til víðtæks samstarfs og verkaskiptingar á þessu sviði milli minjasafna og Þjóðminjasafns Íslands. Ýmis fyrirtæki og opinberar stofnanir hafa einnig sýnt áhuga á söfnun á sínum sviðum og varðveita jafnvel mikilvægar gripaheildir. Sjálfsagt er að virkja slíka aðila til samstarfs þar sem það á við.

- **Samtímasöfnun**

Norræn minjasöfn hafa á undanförunum rúmum þremur áratugum mótað aðferð við söfnun menningarminja sem skotið hefur fóstum rótum í fjölda safna í Skandinavíu og reyndar víðar í Evrópu. Aðferðin er upprunnin í Svíþjóð, yfirleitt kennd við *Samdok*, sem er stytting á *Samtidsdokumentation*, og hefur hérlandis gengið undir nafninu samtímavarðveisla eða samtímasöfnun (sjá nánar á www.nordiskamuseet.se).

Kjarninn í samtímasöfnun felst í því að nýta fleiri en eina nálgun við söfnunina, og ná þannig betur utan um heildina en hægt væri

ef einungis ein leið væri valin. Út frá skilgreindu markmiði er þá safnað þjóðhátum, munum og ljósmyndum.

Gert verði átak í söfnun og skráningu samtímaminja.

Þjóðminjasafnið, sem höfuðsafn, leiði samstarf um mótun stefnu í samtímasöfnun fyrir menningarminjasöfn.

Samvinna um samtímasöfnun taki mið af sérhæfingu safna og leiði þannig til verkaskiptingar þeirra á milli.

4. Skráning

Markmið

Sarpur - sameiginlegur stafrænn gagnagrunnur á landsvísu með vefgátt fyrir almenning

Leiðir

- **Gerast aðili að Sarpi**

Söfnin eru öll hvött til þess að gerast aðilar að Sarpi (sjá nánari upplýsingar í viðauka). Sameiginlegur miðlægur gagnagrunnur stuðlar að fagmennsku í starfsemi safnanna og að því að minjavarðslan í landinu sé einn starfsvettvangur. Aðild allra minjasafna að gagnagrunninum rennir styrkari stoðum undir allt rannsóknarstarf, söfnun, úrvinnslu og miðlun. Lögð er áhersla á að öll minjasöfn verði orðin aðilar að Sarpi fyrir lok árs 2014.

Þau söfn sem hafa byggt upp eigin gagnagrunna en stefna á aðild að Sarpi eru hvött til að leita eftir samvinnu við önnur söfn við undirbúning á yfirfærslu gagna, þar sem það á við. Mikilvægt er að sú reynsla og þekking sem hefur skapast á þessu sviði nýtist sem best.

- **Fræðsla**

Skráning er sérhæfð vinna sem byggist á þjálfun og reynslu. Lagt er til að Rekstrarfélagið Sarpur standi árlega að fræðslufundum um skráningu í hverjum landshluta, ásamt þjálfun/endurmenntun í skráningu.

Söfnin kynni sér leiðbeiningar um skráningu safngripa á vefsíðu safnaráðs. Mikilvægt er að starfsmenn við skráningu öðlist viðeigandi þekkingu og færni á því sviði og sækji sér endurmenntun reglulega.

- **Gæðakröfur mótaðar**

Safnaráð, í samráði við Þjóðminjasafn Íslands, mótar gæðakröfur um skráningu, bæði hvað varðar upplýsingar um safngripina og ljósmyndir af þeim sem varðveittar eru í Sarpi.

- **Áhersla á skráningu**

Það þarf að vera sameiginlegt keppikefli ríkis og sveitarfélaga að stuðla að skráningu í gagnagrunninn Sarp.

Hvatt er til samvinnu á milli safna um skráningu, til þess að þekking sérhæfðra starfsmanna nýtist sem best.

Átak verði gert í skráningu og varðveislu skjalasafna safnanna, í samræmi við lög og leiðbeiningar Þjóðskjalasafns Íslands. Gögnin eru mikilvægar frumheimildir sem þarf að varðveita og gera aðgengileg.

- **Stefna mótuð í stafrænni varðveislu menningararfsins**

Unnið hefur verið að því að koma hluta menningararfsins í stafrænt form, með því að vista gögn eins og afrit af ljósmyndum og ljósmyndir af safngripum á tölvutæku formi. Mikilvægt er að móta langtímastefnu um stafræna varðveislu og að hún verði endurskoðuð reglulega í takt við tæknilegar breytingar sem kunna að verða. Hvatt er til þess að samráð verði haft við bóka- og skjalasöfn, til þess að nýta reynslu þeirra á þessu sviði.

Vönduð stafræn skráning er þáttur í varðveislu. Með því að koma upplýsingum á stafrænt form og gera þær aðgengilegar, minnkar þörfin á umgengni við safngripinn sjálfan og því verður minni hættu á sliti og skemmdum.

Á hinn bóginn skapast ný varðveisluvandamál við geymslu stafrænna gagna. Með því að reka einn samræmdan gagnagrunn ættu að skapast fjárhagslegar og þekkingarlegar aðstæður til þess að vanda til verka við stafræna vistun og standa að nauðsynlegum uppfærslum.

5. Varðveisla

Markmið

Öryggi safnkosts verði tryggt til framtíðar

Leiðir

- **Húsnæði**

Geymslur safnanna þurfa að uppfylla lágmarkskröfur varðandi t.d. raka, hitastig og öryggi. Annars geta mikil verðmæti farið forgörðum. Varðveislun þarfnast sérstakrar aðstöðu, annars vegar til að geyma safnkostinn við öruggar og aðgengilegar aðstæður og hins vegar til forvörslu. Húsnæði þar sem safnkostur er, hvort sem er á sýningum eða í geymslum, þarf að uppfylla ákveðin skilyrði um varðveislun, aðgengi og öryggi safnkostsins. Mikilvægt er einnig að huga að öryggi og heilsu safngesta og starfsmanna.

- **Fræðsla**

Þjóðminjasafn Íslands, í samstarfi við Landsbókasafn – Háskólabókasafn og Þjóðskjalasafn, gefi út handbók á íslensku um varðveislun gripa sem verði aðgengileg á vefnum.

Safnafræði við Háskóla Íslands og endurmenntun á vegum FÍSOS bjóði markvisst upp á fræðslun um meðhöndlun safngripa.

- **Staðlar**

Söfnin kynni sér gæðastaðla fyrir safngeymslur þar sem fram koma lágmarkskröfur um aðstöðu til að varðveita og forverja safnmuni. Safnaráð hefur hafið verkefni þar sem sett verða fram viðmið og kröfur um varðveisluskilyrði safna í samráði við sérfræðinga höfuðsafna (sjá drög á vefsíðu safnaráðs). Mikilvægt er að sú vinna skili sér í stöðlum um aðstöðu safna til varðveislun og forvörslu.

- **Samstarf**

Safnkostur skal ávallt varðveittur á forsendum faglegs safnastarfs. Í því ljósi er mikilvægt að fagaðilar innan hvers safns móti stefnu um varðveislumál. Ljóst er að á næstu árum er þörf á miklu átaki til úrbóta á safngeymslum, sem geta verið kostnaðarsamar. Samstarf í slíku átaki ætti að geta leitt til hagkvæmari lausna og betri nýtingar fjármagns. Mikilvægt er þó að skammtmahagsmunir ráði ekki ferð þegar unnið er að úrbótum í geymslum safna.

- **Áætlun um fyrirbyggjandi forvörslun**

Söfn þurfa að huga að forvörslun safnkostsins. Bæta þarf aðstöðu til að forverja og varðveita safngripi. Söfn geri áætlun um fyrirbyggjandi forvörslun fyrir safnkostinn og vinni markvisst eftir henni. Þau eru hvött til að leita ráðgjafar forvarða og afla sér þekkingar um varðveislun gripa.

Þar sem um er að ræða menningarsögulega mikilvægar byggingar eru söfn hvött til að skoða hvaða áhrif aukin umgengni hefur og skilgreina umgengnisreglur um viðkvæma staði. Markmið þess er að tryggja varðveislun þessara staða til framtíðar.

- **Gerð neyðaráætlunar**

Mælt er til þess að söfnin vinni neyðaráætlun í samráði við slökkvilið, lögreglu og aðra fagaðila á hverjum stað. Gera þarf hættumat á hverjum stað, skilgreina hvaða ráðstafana þarf að grípa til og hver viðbrögð eigi að vera ef neyðarástand skapast. Í neyðaráætlun komi fram við hverja skal hafa samband, en auk viðbragðsaðila ættu það að vera forstöðumaður safnsins, eigendur þess, stjórn, Þjóðminjasafn Íslands og safnaráð. Þjóðminjasafnið metur þá aðstæður í samráði við heimamenn og sendir á vettvang viðbragðshóp ef þörf krefur.

6. Rannsóknir

Markmið

Rannsóknarstarf safna verði eflt

Leiðir

- **Endurskoðuns faglegs starfs**

Rannsóknarstarf minjasafna³ hefst með mótun þeirra markmiða sem ráða söfnun muna og heimilda um menningarminjar og heldur áfram er upplýsingum er safnað og þær skrásettar. Það leggur grunn að áframhaldandi rannsóknum og túlkunum. Rannsóknaráfanga lýkur oft með túlkun efnisins, hvort sem það er í formi sýningar, ritverks eða annarri miðlun og er nánar vikið að því í næsta kafla.

Mikilvægt er að söfn setji sér rannsóknarmarkmið í samhengi við dagleg störf safnsins og gæti þannig að samhengi í faglegu safnastarfi. Rannsóknir eru forsenda söfnunar og miðlunar upplýsinga um safnkost og menningararf. Þær eru jafnframt hluti af öllum þáttum safnastarfs, frá mótun söfnunarstefnu, skráningu, miðlun og varðveislu til kynningar. Gott er að greina slíka vinnu niður í þætti⁴ og nálgast verkefni sem rannsókn.

³ Rannsóknir innan þjóðminjavörslunnar taka til margra sviða, svo sem handverks og tækni, byggingalistar, sagnfræði, þjóðháttfræði, fornleifafræði, þjóðfræði, safnafræði, mannfræði, efnafræði og fleira. Rannsóknir á safnkostinum eru í eðli sínu þverfaglegar, fela í sér mikla sérhæfingu og kalla á víðtækt samstarf. 4. gr. safnalaga nr. 106 /2001 og 3. gr. þjóðminjalaga nr. 107/2001 kveða á um rannsóknarskyldu minjasafna sem hafa í reynd ekki bolmagn til að sinna henni nema með aðstoð eða samvinnu.

⁴ Grunnþættir rannsókna: skilgreining á rannsóknarspurningu(m), val á

- **Aðgengi að rannsóknarniðurstöðum**

Sýningar, vefmiðlun og útgáfa eru helstu birtingamyndir rannsókna á söfnum. Þessi miðlun er m.a. framlag til fræðasamfélagsins og gefur tækifæri til að koma á framfæri þeim niðurstöðum sem rannsóknavinna við undirbúning sýningar skilaði. Mikilvægt er að helstu niðurstöður rannsókna séu gerðar aðgengilegar með einhverjum hætti að þeim loknum (s.s. með útgáfu sýningaskrár, skýrslu eða greinar). Einnig eru söfn hvött til að varðveita á skipulegan hátt þau gögn sem verða til við sýningargerð, svo þau nýtist við framtíðar-rannsóknir sem heimild um sýninguna.

- **Samstarf við söfn/háskóla/fræðimenn**

Söfn eru hvött til að hafa frumkvæði að því að efna til og efla rannsóknasamstarf sín á milli og tengjast í ríkari mæli háskóla- og fræðimannasamfélaginu og þeim rannsóknum sem þar fara fram. Þjóða má nemendum að vinna verkefni á sviði safnastarfs. Einnig gætu söfn boðið fram vinnuáðstöðu fyrir fræðimenn og nemendur og tengst rannsóknum með þeim hætti.

Þátttaka safns í rannsókn getur falist í hluta rannsóknarinnar, t.d. söfnun og skráningu upplýsinga eða miðlun rannsóknarniðurstaðna. Hægt er að brjóta rannsókn upp í einstök skref þannig að söfn um allt land sjái fjölbreytta möguleika á þessu sviði.

Mælt er með því að söfn um allt land styðji við námsbraut í safnafræði við Háskóla Íslands, enda er þar á ferðinni fræðastarf sem sérstaklega er beint að starfsemi safna, hugmyndafræði þeirra og erlendum straumum.

aðferðafræði, söfnun gagna, úrvinnsla gagna og miðlun niðurstaðna (Sjá nánar í Skýrslu Farskóla FÍSOS 2006).

7. Miðlun

Markmið

Vönduð miðlun og fræðsla með aðgengi fyrir alla að leiðarljósi

Leiðir

- **Aukið aðgengi fyrir alla**

Söfn þurfa að bjóða upp á aðgengi fyrir alla, bæði að byggingum og þeim upplýsingum sem safnið miðlar. Í gömlum húsum getur verið erfitt að leysa aðgengismál svo vel sé þar sem ólíkir hagsmunir geta rekist á, en við allar nýjar framkvæmdir er mikilvægt að hafa þetta atriði ávallt í huga.

Allir gestir eiga að geta nýtt sér þá þekkingu sem söfnin búa yfir, óháð aldri, menntun eða uppruna. Bætt aðgengi getur falist í einföldum hlutum eins og að stækka letur á sýningar-textum, hafa texta á fleiri tungumálum, láta útbúa bækling á blindralettri eða bjóða hljóðleiðsögn.

- **Miðlun byggð á rannsóknar-niðurstöðum**

Sýningar eru sá vettvangur sem söfn nýta sér mest til að miðla menningar-arfinum til almennings. Hvatt er til þess að sýningar safna byggi á niðurstöðum rannsókna.

Sýning getur verið einn þáttur í rannsókn, eða leitt til frekari rannsókna. Mikilvægt er að söfn beiti faglegum aðferðum við túlkun og miðlun á heimildum og séu vettvangur ólíkra sjónarmiða. Safngestir búa yfir mikilli þekkingu og reynslu sem safnið getur nýtt í sínu starfi og er gagnlegt að söfn leiti fjölbreyttra leiða til að nálgast hana og varðveita.

- **Margvíslegar miðlunaraðferðir**

Miðlunaraðferðir eru margvíslegar og fer það m.a. eftir safnkosti og fjármagni hverri þeirra er beitt. Á mörgum söfnum er komin áratugalöng reynsla í miðlun og eru safnmenn hvattir til að skiptast á hugmyndum sín á milli. Oft er hægt að ná langt með hjálp hugmyndaflugs og útsjónarsemi.

Sýningar eru hinn hefðbundni miðill safna og þær geta verið af öllum toga. Mikilvægt er að þær spegli söfnunar-stefnu hvers safns fyrir sig. Eldri sýningar er oft hægt að betrubæta hvað varðar aðgengi og upplýsinga-miðlun á tiltölulega einfaldan hátt, t.d. með því að skipta út skýringarmiðum og bæta lýsingu. Þá hefur ný þróun í miðlunartækni margfaldað möguleika á miðlunarleiðum og er mikilvægt að söfn fylgist með nýjungum á því sviði.

- **Vönduð og fjölbreytt safnfræðsla**

Söfnunum ber að stunda skipulagt fræðslustarf fyrir skóla og almenning og er þar með talin fullordinsfræðsla og fræðsla fyrir hópa með sérþarfir. Undir safnfræðslu flokkast öll fræðsla, hvort sem það er leiðsögn, móttaka skólahópa, annarra hópa eða einstaklinga. Safnfræðsla er fyrir alla, óháð aldri, kyni, uppruna og þjóðfélagsstöðu.⁵ Heimsókn á safn getur stutt við formlega kennslu í skólum en safn getur einnig haft hlut-verki að gegna í skólastarfinu. Æskilegt er að safnfræðsla fyrir grunnskóla taki mið af aðalnámsskrá skólanna og sé unnin í samstarfi við skólana. Til þess að safnfræðsla og skólastarf nái sem best saman er brýnt að jafnan sé opin um-ræða um námskrár og tengsl skólanna við safnastarfið.

Safnfræðsla getur farið fram á marg-víslegan máta, í formi leiðsagnar,

⁵ Árið 2006 stóð safnaráð fyrir samráðsfundi safna af öllu landinu um gerð heildarstefnu um menntunarhlutverk safna. Stefnan er aðgengileg á vefsíðu safnaráðs og heitir *Fræðsla fyrir alla*. Hún er mikilvægt leiðarljós safna um miðlun og fræðslu-hlutverk.

fyrirlestra, upplifunar og snertingar, t.d. í formi leikja og þrauta sem foreldrar og börn taka þátt í saman.

Minjasöfn ættu að stefna að ráðningu safnkennara sem menntaðir eru í greinum sem tengjast safnastarfi, auk kennaramenntunar eða kennslureynslu.

- **Markvisst kynningar- og markaðsstarf**

Markaðssetning safnanna hefur verið margvísleg. Æskilegt er að söfn vinni saman í markaðssetningu, en slíkt getur verið bæði hagkvæmara og áhrifarríkara.⁶ Söfnin eru hvött til þess að hafa upplýsingar um starfsemi sína aðgengilegar á vefnum, t.d. með eigin heimasíðu eða á upplýsingasíðu safnaráðs.

Mikilvægt er að söfnin geri ráð fyrir og stuðli að aðgengi allra í markaðsstarfi sínu.

Söfn kynni á markvissan hátt lýðræðis- og samfélagslegt hlutverk sitt, s.s. sinn þátt í símenntun til almennings og þá þjónustu sem þau veita. Í því felst að þau kynna safnkostinn, þær heimildir sem safnið varðveitir um hann og með hvaða hætti aðgengi að þessum upplýsingum er háttað.

⁶ Dæmi eru um að söfn hafi tekið sig saman um markaðssetningu á ákveðnu svæði eða söfnunarflokki s.s. Sögunslóð um Skagafjörð til Siglufjarðar, Safnapassi í Eyjafirði og samstarf sjóminjasafna.

8. Samvinna

Markmið

Samvinna safna við ferðaþjónustuaðila, menntastofnanir og fræðasetur verði efl

Leiðir

- **Samstarf**

Söfn um allt land eru hvött til þess að eiga frumkvæði að samvinnu og samráði sín á milli. Mikilvægt er að söfn vinni saman á faglegum grunni að ýmsum hagsmunamálum og sértækum verk-efnum.⁷ Æ ríkari kröfur eru gerðar um hagræðingu í rekstri safna. Því er mikilvægt að efla samstarf um verkefni á sviði söfnunar, skráningar, rannsókna, varðveislu og kynningarmála. Æskilegt er að safnaráð styðji slík verkefni með styrkjum úr safnasjóði. Samstarf getur leitt til aukins árangurs allra þátttakenda, en það er ekki síður stærri safnanna að eiga frumkvæði á þessu sviði.

- **Samstarf/sameining**

Safnaráð stuðli að sameiningu og samvinnu milli safna, t.a.m. með styrkjum til samstarfsverkefna og með því að styðja við þjónustusamninga um faglega og rekstrarlega samvinnu.

Rekstrarfé safnanna verði nýtt eins vel og hægt er með víðtæku samstarfi, m.a. um söfnun, skráningu, varðveislu og markaðssetningu. Mikilvægt er að faglegt safnastarf bíði ekki hnekki við hag-

⁷ Sem dæmi um samstarfsverkefni má benda á verkefni á borð við *Aðgengi fyrir alla* sem unnið var í samvinnu safnaráðs og Þjóðminjasafns veturinn 2007-2008. Söfn á hverju svæði unnu saman að því að skoða aðgengismál frá ýmsum sjónarhornum og kynntu niðurstöður sínar á málþingi.

ræðingu. Þá þarf að hafa það að leiðarljósi að efla faglegt starf og gera hverri einingu kleift að þróa starf sitt í samhengi við þarfir og kröfur hvers tíma. Afar mikilvægt er að fagaðilar innan safnanna séu þátttakendur í þessari stefnumótun.

Rekstraraðilar og/ eða eigendur safna eru hvattir til að vinna að að sameiningu safna þar sem það á við og stuðla þannig að færri en öflugri einingum. Markmiðið er að auka hagkvæmni í rekstri og auka gæði faglegs starfs og þjónustu. Huga þarf vel að lagalegum og skipulagslegum þáttum, s.s. samþykktum og innra skipulagi stofnana, í sambandi við slíkan samruna. Mikilvægt er að fagaðilar innan safnanna séu virkir þátttakendur í þessu ferli.

Söfn kanni möguleika á að gera samstarfssamninga um þætti sem hagkvæmt er að vinna sameiginlega, s.s. varðandi varðveislumál, skráningu o.fl. Þá starfi þau saman að sýningarverkefnum og miðlun almennt.

Söfn kanni möguleika á að samnýta sérhæfða starfskrafta eins ogforverði, safnkennara, ljósmyndara, umsjónarmenn fasteigna o.s.frv. þar sem því verður við komið.

- **Samvinna við ferðaþjónustuna**

Efla þarf samstarf safna við opinber samtök og félög sem móta stefnu í ferðamálum, eins og Ferðamálaráð, ferðamálastofur, Samtök ferðaþjónustunnar og Samtök um menningar- og sögutengda ferðaþjónustu. Söfn eru hvött til að taka virkan þátt í stefnumótun ferðamála hvert á sínu svæði.

- **Aukin vitund um safnastarf**

Söfnin taki höndum saman um að efla upplýsingavef safnaráðs: www.safnarad.is.

Mikilvægt er að upplýsa fjárveitingarvaldið um þá starfsemi sem fram fer á söfnum, sem og á vegum safnaráðs, höfuðsafnanna þriggja, FÍSOS, ICOM, Félags safnafræðinga og Félags forvarða.

9. Lokaorð

Safnastefnu á sviði þjóðminjavörslu er ætlað að vísa veginn í safnastarfi á Íslandi og benda á leiðir sem söfnin þróa og vinna áfram í góðri samvinnu sín á milli og við aðra samstarfsaðila. Ljóst er að verkefnið sem núna er mest aðkallandi er aukið samstarf safna sín á milli og við menntastofnanir og ferðaþjónustu. Brýnt er einnig að stuðla að sameiningu safna og efla þannig söfn á hverju sviði, og á hverju svæði. Það er markmið safnaráðs að leggja áherslu á að safnasjóður beiti sér fyrir hvers kyns verkefnum sem leiða til og efla sameiningu og samstarf innan svæða og á landsvísu.

Þjóðminjasafn Íslands, sem höfuðsafn á sviði þjóðminjavörslu, hefur forystu um stefnumótun á sviði safnastarfs. Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu er liður í þeirri vinnu. Starfsemi safnaráðs og menningarsamningar Mennta- og menningarmálaráðuneytis við hina ýmsu landshluta hafa gefið góða raun. Með því að efla safnasjóð og tryggja að úthlutun fjármagns verði í samræmi við faglegar áherslur eins og bent er á í skýrslu Ríkisendurskoðunar, er lagður grunnur að faglegu og öflugum safnastarfi.

Rauði þráður safnastefnunnar er samstarf, verkaskipting og sérhæfing í takt við gildandi safnalög, markvisst starf ásamt frumkvæði og ábyrgð hvers og eins. Forystuhlutverki gegnir Þjóðminjasafn Íslands sem höfuðsafn, en umsýsluhlutverkið er samkvæmt safnalögum í höndum safnaráðs. Með starfi sínu stuðla þau að og hvetja til vandaðs safnastarfs þar sem góð yfirsýn og samhengi starfsins á landsvísu er í fyrirrúmi.

Á krefjandi tímum erfiðs efnahags er mikilvægara en nokkru sinni að snúa bökum saman og nýta vel það fé sem ætlað er til safnastarfs. Þar eru tækifæri til nýsköpunar, menntunar, atvinnusköpunar og þjónustu á sviði ferðamála í þverfaglegu samstarfi innanlands og við nágrannalönd okkar. Söfnin standa fyrir íslensk gildi, sérkenni okkar og það sem við höfum fram að færa til alþjóðasamfélagsins. Þannig getur menningararfur okkar verið mikilvæg grunnstoð til framtíðar litið. *Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu 2010-2014* á að verða okkur leiðarljós og hvatning á vegferð til góðs sem byggir á gildum íslenskrar sögu og menningar.

September 2010,

Margrét Hallgrímsdóttir,

þjóðminjavörður

10. Heimildir

FÍSOS. *Söfn í samfélagi – hlutverk og samstarf. Skýrsla Farskóla FÍSOS*. 2006.

Íslandsdeild ICOM. *Síðareglur Alþjóðaráðs safna*. 2006.

Menntamálaráðuneyti. *Safnastefna á sviði þjóðminjavörslu fyrir árin 2003-2008*. 2003.

Ríkisendurskoðun. *Íslensk muna og minjasöfn. Meðferð og nýting á ríkisfé. Skýrsla til Alþingis*. 2009

Safnalög nr. 106/2001

Safnaráð. *Fræðsla fyrir alla. Menntunarhlutverk safna, staða og stefna*. 2007.

Þjóðminjalög nr. 107/2001.

11. Viðaukar

Safnaráð

Safnaráð var stofnað með safnalögum nr. 106/2001 og ráðinu jafnframt veitt hlutverk samkvæmt lögum nr. 105/2001 um flutning menningarverðmæta úr landi og skil menningarverðmæta til annarra landa. Safnaráð er fjölskipað stjórnvald og stjórnáskilunefnd sem starfar undir menntamálaráðuneyti.

Skv. 3. og 11. gr. safnalaga er hlutverk safnaráðs fjórþætt:

- 1) Safnaráð er samráðsvettvangur starfsemi lista- og minjasafna.
- 2) Safnaráð hefur eftirlit með söfnum sem hljóta ríkisstyrki.
- 3) Safnaráð úthlutar úr safnasjóði.
- 4) Sæki safn um styrk til menntamálaráðuneytis skv. 11. gr. safnalaga til öflunar húsnæðis fyrir starfsemina er styrkveiting háð samþykki safnaráðs á stofnkostnaði og húsnæði.
Skv. 2., 4., 5., 6. og 7. gr. laga nr. 105/2001 og 7. gr. safnalaga bætist annað tvíþætt hlutverk við hin fyrri:
- 5) Safnaráð veitir formlegt leyfi til útflutnings muna eða gripa sem teljast til menningarverðmæta skv. 2. og 4. gr. laga nr. 105/2001.
- 6) Safnaráð skal annast framkvæmd skila á menningarminjum er fluttar hafa verið með ólöglegum hætti til Íslands, til hlutaðeigandi ríkja.

Með tilkomu safnaráðs hefur mikið áunnist í því að gera starf safna um landið markvissara, faglegra og árangursríkara. Jafnframt hefur starf safnaráðs skilað árangri í sameiginlegri stefnumótun safna um landið, sem merkja má til að mynda í *Fræðsla fyrir alla*, stefnu um menntunarhlutverk safna sem gefin var út af ráðinu 2007 og var byggð á víðtæku samráði safna um landið. Nefna má líka að í dag vinnur safnaráð með söfnum að verkefni um samræmda safngestakönnun íslenskra safna og jafnframt að verkefni um mat og stefnu um varðveisluskilyrði safna.

Þá hefur safnaráð sett á fót sérstaka upplýsingasíðu um söfnin á vefsíðunni www.safnarad.is, þar sem allar stofnanir í safnastarfi á landinu verða skráðar. Stofnanirnar skrá sig sjálfar á síðuna, með eigin notendanafni og lykilorði og sjá sjálfar um uppfærslu upplýsinga. Á vefsíðunni má raða söfnum saman eftir landshlutum, tegund safns og þjónustu sem söfnin bjóða upp á. Stefnt er að því að síðan verði kynnt innan menntakerfisins og ferðaþjónustunnar.

Nánari upplýsingar um starfsemi safnaráðs, auk upplýsinga og leiðbeininga um alla þætti faglegs safnastarfs, má finna á vef ráðsins, www.safnarad.is.

Gagnlegar upplýsingar

Eftirfarandi aðilar halda úti vefsíðum sem hafa að geyma upplýsingar um starfsemi safna:

- Safnaráð – www.safnarad.is
- Þjóðminjasafn Íslands
www.thjodminjasafn.is
- Félag Íslenskra safna og safnmanna
www.safnmenn.is
- Íslandsdeild ICOM – Alþjóðaráð safna
www.icom.is

Einnig má benda á póstlista safnafræði við Háskóla Íslands, Baldursheim.

Sarpur

Vönduð skráning og aðgengilegar skrár er ein af grundvallarforsendum safnastarfs. Að frumkvæði Þjóðminjasafns Íslands hafa söfnin þróað sameiginlega miðlæga gagnagrunninn Sarp í því skyni að:

- 1) staðla og samræma skráningu,
- 2) bæta aðgengi að upplýsingum um muni og aðrar menningarsögulegar heimildir,
- 3) tryggja sem besta og öruggasta varðveislu upplýsinganna með nútímatækni og 4) efla samvinnu safna á landsvísu.

Unnið er markvisst að því að Sarpur uppfylli þarfir allra íslenskra safna um faglega skráningu. Þriðja útgáfa kerfisins verður tekin í notkun haustið 2010, en hún er veflæg og byggð á vensluðum gagnagrunni (sjá sarpur.is).

Rekstrarfélagið Sarpur sér um kerfið og er eigandi nýju útgáfunnar. Auk gagna Þjóðminjasafns og minjasafnanna eru gögn Húsafríðunarnefndar og Örnefnasafns Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum skráð í grunninn. Með því fæst meiri hagkvæmni, bætt aðgengi, aukin yfirsýn og miklir miðlunarmöguleikar.

Gríðarlegt magn upplýsinga liggur fyrir á ýmsu formi og bíður þess að verða fært í grunninn. Áætlað er að í hann fari a.m.k. 4 milljón færslur. Nú þegar eru þær yfir 900.000.

FÍSOS

Félag íslenskra safna og safnmanna var stofnað árið 1981 í þeim tilgangi að efla samstarf og menntun þeirra sem starfa á lista-, minja- og náttúrufræðisöfnum á Íslandi. Félagar geta þeir orðið sem vinna fagleg störf við lista-, minja- og náttúrufræðisöfn og þeir sem lokið hafa námi í greinum sem nýtast í starfsemi slíkra safna.

Félagið er vettvangur fyrir félagsmenn til að hittast, tjá skoðanir, aðstoða hver annan og styðja við safnastarf í landinu. Faglegur umræðuvettvangur um málefni safna hefur farið fram meðal félaga í FÍSOS á netfanginu safnmenn@safnmenn.is. (Upplýsingar af www.safnmenn.is)

Íslandsdeild ICOM

Markmið Íslandsdeildar ICOM (International Council of Museums) er að efla samvinnu, gagnkvæma aðstoð og upplýsingamiðlun meðal félaga deildarinnar og einkum:

- að vinna að markmiðum ICOM, kynna þau meðal safna og sérmenntaðra starfsmanna þeirra á Íslandi og vinna að framgangi áætlana ICOM, jafnt innanlands sem utan
- að efla aðild að ICOM meðal safna og sérmenntaðra starfsmanna þeirra á Íslandi, að vera helsti tengiliður milli ICOM og félaga þess á Íslandi
- að gæta hagsmuna ICOM á Íslandi
- að koma fram fyrir hönd félaga deildarinnar gagnvart höfuðstöðvum ICOM og gæta hagsmuna þeirra, þ.m.t. faglegra, á þeim vettvangi
- að starfa í samvinnu við alþjóðadeildir ICOM og innlend jafnt sem erlend samtök sem starfa að safnamálum.

- **Úr siðareglum ICOM:**
„Söfn eru stofnanir með fastan rekstur sem ekki eru reknar til ágóða heldur til þjónustu við samfélagið og til framgangs þess, eru opnar almenningi og safna til sín, viðhalda, rannsaka, miðla og sýna – til skoðunar, menntunar-auka eða ánægju – það sem til vitnis er um fólk og umhverfi þess, hvort tveggja hið sýnilega og hið ósýnilega.“
(Upplýsingar af www.icom.is)

Endurmenntun

Ýmsir menntunar- og endurmenntunarmöguleikar eru í boði fyrir safnmenn. Sem dæmi má nefna:

- Nám í safnafræði á MA-stigi við Háskóla Íslands.
- Meistaránám í menningarstjórnun við Háskólann á Bifröst.
- Háskólanám í safnafræði við erlenda háskóla, s.s. University of Leicester, University of East Anglia, Göteborgs Universitet.
- Farskóli safnmanna sem FÍSOS stendur fyrir á hverju hausti.
- Endurmenntunarnámskeið FÍSOS og Endurmenntunar HÍ.
- Staðarvarðarnám. Námskeið kennt á ferðamálabraut Háskólans á Hólum í samstarfi við Þjóðminjasafn Íslands, Byggðasafn Skagfirðinga, Fornleifavernd ríkisins og Húsafriðunarnefnd.
- Kennsla í fornu handverki, m.a. torfhleðslum. Fornverkaskólinn eða Íslenski bærinn.
- Fundir og fyrirlestrar hjá Þjóðminjasafni, minjasöfnum og háskólum. Safnmenn eru hvattir til að fylgjast með hvaða dagskrá er boðið uppá.